

Relationskompetence

En guide til bedre samspil
For professionelle omsorgsgivere og
opdragere

Anne Linder

efter inspiration af ICDP netværket, Karsten Hundeide, Oslo

Indledning

De vigtigste pædagogiske opgaver er læring, omsorg og opdragelse.

Børn har brug for et godt samspil med relationskompetente voksne for at udvikle sig til sunde, resourcerige og sociale kompetente børn. Det er vigtigt for børn at kunne begå sig i mange forskellige forhold, fordi den sociale udvikling finder sted i de relationelle netværk. De ressourcestærke børn er børn, der har et godt netværk (Schultz-Jørgensen, 2006). De socialt svage, er de børn, der har få og spinkle relationer, fordi et netværk består af relationelle forhold. Da børn tilbringer mange vågne timer i institutioner og skoler, må vi sikre, at samspilskvaliteten mellem børn og deres professionelle omsorgsgivere er optimal.

Tidligere har vi manglet et fælles fagsprog for de omsorgs- og opdragelsesopgaver, der påhviler de professionelle. Men dette er der nu rådet bod på gennem ICDP-programmet (International Childhood Development Program) skabt af den norske psykolog Karsten Hundeide. Programmet bygger på den nyeste udviklingspsykologiske viden, der bekræfter, at al udvikling er relationel. Hundeides idé er meget enkelt: Alle mennesker har relationel erfaring, både god og dårlig. Ved at den professionelle omsorgsgiver bliver mere sensitiv og bevidst overfor sine egne samspilskompetencer, kan værdifuld tavs viden reaktiveres og anvendes i den pædagogiske praksis.

De otte samspilstemaer, der er præsenteret her i hæftet, hjælper med at begrebsliggøre og i-tale-sætte de gode samspilserfaringer – stjernestunderne.

Forskellige projekter (Linder, 2004) har vist, at når vi sætter fokus på det, vi gerne vil have mere af, skabes energi og handlekraft og den relationelle rummelighed øges.

En relation

Kommunikation er nøglen i den menneskelige udvikling, fordi vi først kan skabe os selv ved at blive skabt – det vil sige set, mødt og anerkendt – af en anden.

Øvreeide (2004) har bidraget med følgende definitionsforsøg: "En relation betegner et foretrukket kommunikationsmønster, der fører til gentagelse af bestemte kommunikationshandlinger, sådan at mønstret genskaber og bekræfter sig selv. Begrebet *foretrukket* bruges ikke for at antyde, at der er tale om et ønsket, bekræftende og udviklingsstøttende kommunikationsmønster. Det refererer derimod til den konservative tendens-

der ligger i enhver etableret psykologisk erfaring. En relation vil være tilbøjelig til at bekræfte sig selv igennem kommunikation. Et foretrukket kommunikationsmønster refererer til mønsteret i en emotionel udveksling og "regler" for kommunikation i forholdet mellem de aktuelle personer." Citatet understreger, at der er en direkte kobling mellem kommunikationen og relationen. Kommunikationen, både den verbale og nonverbale er det relationelle udtryk.

Sampilstemaer	1 2 3 4	5 6 7	8
Dialoger	Følelsesmæssig dialog	Meningsskabende dialog	Den guidende dialog
	Etablerer, fastholder og udvikler kontakten.	Inddrager omverdenen ind i det relationelle forhold gennem den fælles opmærksomhed (fælles tredje).	Giver barnet handleanvisninger, trin for trin
Dine handlinger	Smil, Se, Lyt, Anerkend	Fang, Fasthold, Forbind (lærende)	Vejled (opdragende)

Sampilstemaer

Den følelsesmæssige dialog

1. Vis glæde for barnet
2. Se barnets initiativ – justér dig
3. Inviter til samtale – lyt og svar
4. Giv barnet anerkendelse

Den meningsskabende dialog

5. Fang barnets opmærksomhed
6. Fasthold barnets opmærksomhed – vis følelser og entusiasme
7. Forbind barnets oplevelse – uddyb og forklar

Den guidende/vejledende dialog

8. Fortæl barnet, hvad det må og skal. Trin for trin.

Professionel relationskompetence

Ud fra de otte sampilstemaer giver det mening at definere relationskompetencen således:

Professionel relationskompetence er evnen til at vise omsorg ved at etablere og fastholde

og afvikle en anerkendende og udviklingsstøttende kontakt. Og ud fra denne kontakt at tage ansvaret for at skabe et lærende og opdragende samspil.

Model 1

Kortfattet om teorirammen.

- Al udvikling er relationel
- Det er altid de voksne, der er ansvarlige for relationen
- Kvaliteten af relationen har betydning for udviklingen
- Anerkendelse er psykologisk ilt
- Kun det, vi tillægger betydning, bliver betydningsfuldt
- Glæde er relationelle vitaminer
- Følelser smitter – værre end influenza
- Børn lever op til vores forventninger. Både positive og negative.
- Man kan ikke integrere noget eller nogen, der er negativt defineret.

Børns udvikling er afhængig af kvaliteten af den relation, de har til voksne. Den israelsk psykolog Phina Klein har formuleret det således: "Alle kan bage en kage, at skabe relationer er som at bage en kage. Jo bedre ingredienserne er, jo bedre bliver kagen"

Forslag til brug af hæftet

Når du vil analysere dine relationelle forhold på børnegruppen:

Udfyld relationscirklen (se bilag) og måske opdager du, at nogle af børn, du har ansvaret for, befinder sig i den relationelle risikozone. Samspilstemaerne kan give dig en vejledning i, hvad du kan gøre for at gøre samspillet bedre.

Eller

Hvis du vil analysere en enkelt relation, tænk på det barn, som du måske har en dårlig relation til, og udfyld selviagttagelseskemaet. Måske opdager du, hvad du kan gøre for at forbedre relationen.

Hæftet præsenterer de forskellige dialogformer og de tilhørende samspilstemaer. Der vil være en del spørgsmål, som du kan besvare efter følgende graduering:

1. Passer i høj grad
2. Passer i nogen grad
3. Passer i middel grad
4. Passer i mindre grad
5. Passer slet ikke.

Spørgsmålene vil støtte selvrefleksion og vil derfor øge indsigten i ens professionelle relationskompetence.

Hæftet kan også med fordel bruges i forbindelse med:

- Selvevaluering af relationelle forhold til et barn
- Som introduktion til pædagogiske samtaler om omsorg og opdragelse
- Som optakt til supervision
- Som optakt til kollegial skygning og feedback
- Videofeedback på egen praksis.

Omsorg og opdragelse bygger på den følelsesmæssige dialog.
Derfor er det nødvendigt at etablere, fastholde og udvikle kontakten.

Samspilstema 1. Vis positive følelser for barnet

Det er vigtigt for barnets trivsel, at det bliver mødt positivt af sine professionelle omsorgsgivere, hvilket betyder, at du må vise barnet, at du er følelsesmæssig tilgængelig. Barnet har brug for at få bekræftet, at du holder af det, anerkender dets behov for at blive set, mødt og anerkendt.

Selvom det kan være svært at nå alle børn i en gruppe lige meget hver dag, er det alligevel vigtigt for det enkelte barn, at du udsender tydelige signaler, om at du har set barnet. Ofte er det nok at give barnet et smil eller en lettere berøring. Dette viser, at du er positiv over for kontaktetableringen, selvom det måske ikke er lige nu – men senere, I har mulighed for en tættere kontakt.

Smilet er den korteste afstand mellem mennesker.

Det er særlig vigtigt i en kontaktetableringsfase, at barnet oplever, at du viser positive følelser for det. Nogle børn er meget langsomme. Det er vigtigt, at du også giver det langsomme barn tid.

Selvurdering:

A. I hvor høj grad viser du positive følelser over for barnet og viser ved smil eller lettere berøring, at du er glad for det?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du viser positive følelser i praksis.

C. Hvordan tror du, et barn, som kun møder ligegyldighed og negative følelser fra sine professionelle omsorgsgivere, har det?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at vise positive følelser?

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive dine evner til at vise positive følelser?

F. Er der nogle børn, du har lettere ved at vise positive følelser end andre?

Omsorg og opdragelse bygger på den følelsesmæssige dialog.
Derfor er det nødvendigt at etablere, fastholde og udvikle kontakten.

Samspilstema 2. Se barnets initiativ – justér dig

Små børn udvikler selvværd ved at omgivelserne reagerer positivt på deres initiativer. Store børn og voksne vedligeholder selvværdet på samme måde. Selvværd udvikles, når vores omgivelser anerkender vores initiativer og hensigter positivt. Det gælder både vores følelsesmæssige, sproglige og adfærdsmæssige initiativer. At justere sig følelsesmæssigt betyder fx at stille sig en på den samme følelsesmæssige frekvens som barnet. Det gælder både det meget glade og det meget triste barn. At justere sig fysisk betyder fx at komme i øjenhøjde, uanset om barnet kravler på gulvet eller på vej op i et træ.

Det er særlig vigtigt i en kontaktetableringsfase, at barnet oplever, at du besvarer dets udspil ved at justerer, dig efter det. Nogle børn er meget langsomme. Det er vigtigt, at du også giver det langsomme barn tid.

A. Selvvurdering: I hvor høj grad er du opmærksom på barnet følelser, ønsker og hensigter, og i hvor høj grad forsøger du at tilpasse dig og følge det, barnet er optaget af?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på hvordan du justerer dig i praksis.

C. Hvordan tror du, et barn, som bliver overset af sine professionelle omsorgsgivere, har det?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at justere dig?

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive dine evner til at justere dig?

F. Er der nogle børn, hvis udspil/initiativer du hurtigere opdager?

Omsorg og opdragelse bygger på den følelsesmæssige dialog.
Derfor er det nødvendigt at etablere, fastholde og udvikle kontakten.

Samspilstema 3. Inviter til samtale – lyt og svar

Lyt og svar er vigtige grundelementer i den menneskelige kommunikation. Denne turtagning er essentiel for udviklingen af barnets selvforståelse. Turtagningen giver mulighed for udvekslinger af følelsesmæssige udtryk. Den følelsesmæssige dialog betyder, at omsorgspersonen er åben over for barnets handlinger eller udtryk og giver barnet et passende svar og derefter afventer barnets respons. Dette skaber mulighed for at dele – både glæde og sorger.

Denne – ofte nonverbale – kommunikation er vigtig for det lille barns tilknytning, der senere i livet danner base for at kunne navigere i det sociale fællesskab.

Alle kender den "flade" fornemmelse, man kan sidde tilbage med, når en spørger ikke afventer det svar, man er ved at formulere. Identiteten udvikles blandt andet gennem kommunikation.

Det er særlig vigtigt i en kontaktetableringsfase, at barnet oplever, at du besvarer dets udspil ved at lytte og svare. Nogle børn er meget langsomme. Det er vigtigt, at du også giver det langsomme barn tid.

Også her er det vigtigt at

A. Selvvurdering: I hvor høj grad er du åben over for barnets følelsesmæssige og kommunikative initiativer?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du inviterer til dialog/samtale i praksis.

C. Hvordan tror du, et barn, som kun sjældent inviteres til dialog/samtale af sine professionelle omsorgsgivere, har det?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at skabe dialog?

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive din evne til at skabe dialog?

F. Er der nogen børn, hvis udspil/initiativer du er mere åben overfor?

Omsorg og opdragelse bygger på den følelsesmæssige dialog.
Derfor er det nødvendigt at etablere, fastholde og udvikle kontakten

Samspilstema 4. Giv anerkendelse

Hvis barnet skal udvikle et sundt selvværd, nysgerrighed og gåpåmod, er det vigtigt, at nogen formidler en følelse af betydningsfuldhed og værdi for barnet. Barnet får troen på sine egne evner, ved at andre reagerer positivt og anerkendende på dets initiativer. Anerkendelse betyder at "erkende som havende gyldighed". Anerkendelse betyder derfor at tillægge barnets initiativer og følelser gyldighed. Hvis barnet er vredt, glad, irriteret, ked af det etc., må den professionelle kunne rumme disse følelser og ikke devaluere dem. At blive mødt med anerkendelse udvikler selvværd.

Anerkendelse er noget andet end ros. Ros går mere på en vurdering af barnets handlinger og/eller fremtræden. Ros opbygger umiddelbart barnets selvtillid. Selvtillid er "ydre" fernis. Selvtillid giver i øjeblikket en skinnende og klar tilfredsstillelse/glæde, men bidrager ikke så markant til udviklingen af selvværd, som anerkendelse gør.

A. Selvvurdering: I hvor høj grad viser du barnet anerkendelse?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du viser barnet anerkendelse i praksis.

C. Hvordan vil et barn, der kun sjældent får anerkendelse fra sine professionelle omsorgsgivere, have det?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at give anerkendelse?

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive din evne til at vise anerkendelse?

F. Er der nogle børn, du har lettere ved at vise anerkendelse end andre?

Omsorg og opdragelse bygger på en meningskabende og lærende dialog.

Samspilstema 5. Fang barnets opmærksomhed

Allerede inden barnet er 1 år, begynder det at pege. Det er et biologisk og socialt signal, der fortæller, at nu er barnet udviklet så meget, at det kan begynde at interessere sig for verden omkring sig.

Denne biologiske og sociale parathed udvikles og finjusteres hele livet. For at hjælpe barnet må vi ofte fokusere barnets opmærksomhed mod ting eller forhold i omgivelserne. Du kan sige "Se her...." "Lyt nu..." og vise det frem, du ønsker, barnet skal opleve. Eller du kan passe dig ind efter det, barnet er optaget af.

Uden en fælles oplevelse af tingene i omgivelserne er det svært at tale eller gøre noget sammen. Ofte er børn optaget af én ting, mens de voksne er optaget af noget andet. Fælles gensidig opmærksomhed er derfor en forudsætning for læringen.

A. Selvvurdering: I hvor høj grad er du opmærksom at skabe fælles opmærksomhed?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du skaber fælles opmærksomhed.

C. Hvordan har det barn det, som de professionelle voksne kun sjældent deler oplevelser med?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at skabe fælles opmærksomhed?

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive din evne til at skabe fælles opmærksomhed?

F. Er der nogle børn, du har lettere ved at skabe fælles opmærksomhed med end andre?

Omsorg og opdragelse bygger på en meningskabende og lærende dialog.

Samspilstema 6. Fasthold barnets opmærksomhed

Ved at beskrive det, man oplever sammen – med følelse og entusiasme, vil oplevelsen stå klarere for barnet. Når den voksne – med sine følelser – beskriver en fælles oplevelse sammen med barnet, signaleres det til barnet, at ”denne episode er betydningsfuld”, og barnet vil nemmere kunne huske episoden som vigtig og meningsfyldt. Det er ikke nok, at barnet oplever og reagerer på oplevelser i sine omgivelser. For at skabe mening må der ske en fortolkning eller formidling gennem omsorgsgiverens beskrivelse og følelsesmæssige reaktioner. For at børn kan opleve noget som betydningsfuldt, må de voksne først formidle meningsfuldheden for barnet. Når barnets opmærksomhed fastholdes, trænes barnets koncentration, som er en værdifuld færdighed i al læring.

A. Selvvurdering: I hvor høj grad er du opmærksom på at skabe og fastholde barnets opmærksomhed ved at vise følelse og entusiasme?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du viser følelse og entusiasme.

C. Hvordan har et barn det, som de professionelle voksne kun sjældent deler deres begejstring og entusiasme med?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at fastholde børns opmærksomhed?

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive din evne til at fastholde børns opmærksomhed?

F. Er der nogen børn, hvis opmærksomhed er lettere for dig at fastholde?

Omsorg og opdragelse bygger på en meningskabende og lærende dialog.

Samspilstema 7. Forbind barnets oplevelse

For at børns viden udvides, må de voksne uddybe og forklare de fælles oplevelser. Gennem de voksnes fortællinger og forklaringer får barnet sin første fornemmelse af tid. Det, der opleves "Nu", kan forbindes med en fortid og en fremtid. Det mindre barn har brug for mange gange at få forklaringer på, at dette "Nu" adskiller sig fra det "Nu", vi havde sammen i går/for en time siden/eller for et øjeblik siden. Men også at dette "Nu" er forskelligt fra det øjeblik, der indtræffer om lidt/i aften/i morgen eller om en måned.

På den måde overskrider man det barnet, oplever her og nu. Dette er nødvendigt og vigtigt i barnets intellektuelle udvikling. Barnet har brug for tidsmæssige og sproglige forskelle og ligheder. Når vi forbinder den fælles oplevelse med andre fortællinger og forklaringer udvides den aktuelle oplevelse.

A. Selvvurdering: I hvor høj grad er du opmærksom på at forbinde barnets oplevelse med en tidligere eller fremtidig oplevelse?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du udvider oplevelsen.

C. Hvordan vil et barn udvikle sig, hvis det kun sjældent får sine oplevelser udvidet?

D. Forsøg at beskrive dine evner til at udvide barnets oplevelse.

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive din evne til at udvide barnets oplevelse?

F. Er der nogen børn, hvis oplevelser det er lettere at udvide?

Samspilstema 8. Fortæl barnet hvad det må og skal

Børn har brug for at få hjælp til at udvikle deres selvkontrol og deres evne til at planlægge. Begge færdigheder udvikler barnets sociale forståelse. Det bør i høj grad ske sammen med omsorgsgiveren, der på en positiv måde guider og vejleder barnet. Det er langt det nemmeste for barnet at gøre det rigtige, hvis barnet ved, hvad det rigtige er. Det er langt vanskeligere for barnet at skulle prøve sig frem – og måske gang på gang – fejle og blive mødt af de voksnes forbud og høre "Du må ikke.."

Omsorgsgiveren/opdrageren skal i stedet for fortælle barnet – trin for trin – hvad der forventes. Det er vigtigt at omsorgsgiveren/opdrageren tydeligt giver handleanvisninger, formuleret som "Du må gerne..."

Børn skal også udvikle deres selvkontrol. For at kunne mestre sit eget følelsesliv, er det vigtigt, at barnet udvikler en fornemmelse for den tidsmæssige ramme. Derfor må omsorgsgiveren/opdrageren markere tydelige begyndelser og slutninger på samspillet. "Så, nu starter vi..." eller "Om lidt stopper vi..". Disse sproglige markører af samspillet gør det nemmere for barnet at planlægge og udholde.

A. Selvvurdering: I hvor høj grad er du opmærksom at guide og vejlede barnet?

1. i høj grad
2. i nogen grad
3. i middel grad
4. i mindre grad
5. slet ikke

B. Giv eksempler på, hvordan du guider og vejleder barnet.

C. Hvordan vil et barn reagere, som kun sjældent bliver guidet og vejledt?

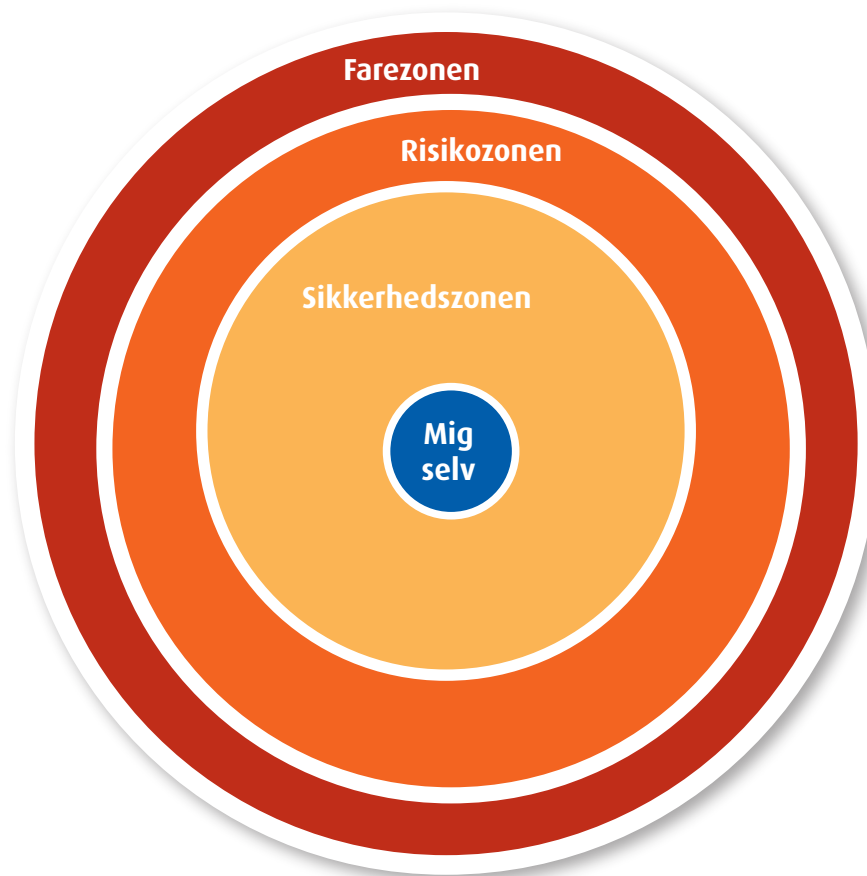
D. Forsøg at beskrive dine evner til at guide og vejlede.

E. Hvordan tror du, dine kollegaer vil beskrive din evne til at guide og vejlede?

F. Er der nogen børn, du synes, det er lettere at guide og vejlede?

Relationscirklen

Relationerne mellem mig og min børnegruppe

Instruktion:

Tænk på din børnegruppe. Sæt børnenes navn ind i modellen.

Sikkerhedszonen: De børn, du er sikker på, at du har en god udviklingsstøttende relation til.

Risikozonen: De børn, du har en lidt/noget problematisk relation til.

Farezonen: De børn, du har en meget problematisk relation til.

Udfyld et eller flere selvigtagelseskemaer på et eller flere børn.

Selvobservationsskema

Dato

Positive samspilsteamer	Egen vurdering					Negative samspilsteamer
	1	2	3	4	5	
1. Viser positive følelser og glæde for barnet						Negligerer og afviser barnet
2. Følger barnets initiativ/udspil og justerer mig efter det.						Dominerer og pådutter barnet egne ideer og initiativer
3. Inviterer barnet til samtale, lytter og svarer.						Ingen kommunikation med barnet.
4. Anerkender og bekræfter det, barnet magter at gøre.						Nedvurderer og afkræfter barnets værdi og færdigheder.
5. Fanger barnets opmærksomhed, sådan at der sker en fælles oplevelse af ting i omgivelserne.						Distraherer og forvirrer barnet med modstridende stimuli
6. Fastholder barnets oplevelse opmærksomhed ved at vise følelser og entusiasme.						Taler ikke med barnet og viser ligegyldighed over for barnets oplevelser.
7. Forbinder barnets oplevelser. Uddyber og forklarer fællesoplevelser.						Forholder sig tavs, siger ikke mere end nødvendigt. Giver ikke barnet forklaringer
8. Guider og vejleder barnet. Fortæller det, hvad det må og skal. Trin for trin. Tydelige starter og afslutninger.						Ingen vejledninger for barnets handlinger. Negativ grænsesætning : "Du må ikke.."

Anne Linder. Inspireret af Karsten Hundeide, ICDP-netværket.

Materialet er et fælles produkt, der er udviklet med støtte fra Undervisningsministeriets satspulje

Mere information på www.kvis.org

Trykt i 400 eksemplarer.

Design og opsætning:

A.B.Andersen Grafisk Design. abandersen.dk

Tryk: PrintNord

ISBN 87-991408-0-2

CVU NORDJYLLAND

Distribution: CVU Nordjylland

Sohngårdsholmsvej 51 A

9000 Aalborg

www.cvu-nordjylland.dk